

4. Наєнко М. Історія українського літературознавства. [Текст] : підручник / М. К. Наєнко. – К. : Академія, 2001. — 360с.

5. Сверстюк Є. Шістдесятники і Захід // Сверстюк Є. Блудні сини України. – К. : Т-во «Знання» України, 1993. – С.23-33.

Пластун О. В.

(наук. кер. – асистент, Федоров І. О.)

*студент III курсу факультету філології та історії
Глухівського національного педагогічного університету
імені О. П. Довженка*

ІСТОРІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ

Дослідження опозиційного руху в Україні 1950 – 1980 рр. має важливе значення, оскільки це яскравий приклад прагнення українського народу до державної незалежності та протесту проти існуючої державно-політичної системи. Опозиційні групи, які виступали на противагу існуючому політичному режиму, мали на меті реалізацію громадянських та національних прав, а місцями – навіть змінити політичний устрій у країні. Ці організації поділялись на правозахисні, націоналістичні та релігійні. Крім того, ці групи можна поділити також за формою боротьби на легальні організації та підпільні. Вони мали свої відмінності в залежності від часу свого існування та політичної ситуації в країні [3].

У період правління М. Хрущова розпочався новий етап протистояння українського населення тогочасній системі. «Відлига» була викликана не лише особистим бажанням М. Хрущова, чи простим збігом обставин. Нагальних змін вимагало саме життя. Західний світ вступав у еру тотальної модернізації, пов'язаної з науково-технічною революцією. «Змагання двох систем» вимагало нових темпів, нових імпульсів у розвитку радянського суспільства, прискорення економічного поступу, підвищення життєвого стандарту. В інтересах самозбереження тоталітарної системи було проведено реформування певних її компонентів і структур, майже повної самоізоляції та духовної скутості [6, с. 457]

Серед дослідників поширені різні погляди стосовно назв основних напрямків дисидентського руху в Україні. Проте найбільш поширенішою точкою зору є поділ дисидентського руху на п'ять напрямків: український національний та загальнодемократичний рух, релігійний рух, рух за свободу пересування й рух за соціальні та економічні права [5, с. 29-54]. Що ж стосується українського національного руху, то від самого початку в ньому було дві течії: політична та культурницька, які згодом зумовили появу єдиного дисидентського руху – правозахисного. Політична – виникла на засадах ОУН – УПА і була поширена переважно на території Західної України. Цьому рухові протягом всього часу свого існування, а це 1950 – 1970 рр., був притаманний підпільний характер методів боротьби. Національно-визвольний рух політичного спрямування пройшов еволюцію від політичного до дисидентського руху (хоча учасники цієї течії не вважали себе дисидентами).

Культурницька – це рух за національні та культурні права українського народу – був поширений на всій території України, і був характерним для Миколаївщини. Культурницький рух, або так званий рух «шістдесятників», пройшов еволюцію від творчого інакомислення до дисидентства.

На кінець 1970 рр. в українському опозиційному русі виникла тенденція до поєднання з національним, усіх інших рухів [5, с. 28-29].

Національні ідеї мали й інше продовження на території півдня України. Пропагандистську діяльність вважали основною в діяльності підпільної української націоналістичної групи з 13 осіб (В. Савченко, В. Ришковенко, Ю. Покрасенко та ін.) [4], що виникла в м. Мелітополі Запорізької області. Лише в 1960 – 1961 рр. вона сім разів розповсюджувала антирадянські листівки, виготовлені за допомогою саморобного кліше [1, с. 119].

Прояви національно-визвольного руху були й на Одещині. Опозиційному рухові на Одещині присвячена детальна праця Ю. Зайцева «Одеса – південна «столиця» опозиційного

руху 1960 – 1980 рр.». Ще наприкінці 1950 р. в Одесі виникла група націоналістів, яка надсилала вищим урядовим чиновникам статті із засудженням антинародної суті панівного режиму та «запроданського єства новітніх яничарів». Серед лідерів групи був Володимир Юрків, який у 1954–1955 рр. разом з Ігорем Кічаком випускав у воркутинських таборах «Бюлетень українського політв'язня». У 1960 р. членів одеської групи за арештували й 12 квітня 1961 р. засудили [5]. Кількох із них розстріляли, а Юрків відбував покарання в таборах разом із Левком Лук'яненком.

Створювалися підпільні українські націоналістичні організації і на території Кримського півострова. В. Баран зазначає, що в Кримській області було виявлено організацію «Вільна Таврія», яка у своєму складі нараховувала 8-9 осіб і виготовляла антирадянські листівки [2, с. 378].

Слід зазначити, що «Трудове населення» півдня України досить підозріло, і не без ворожості ставилося до діяльності дисидентів в регіоні загалом, а також, до проявів боротьби із націоналістичним підтекстом, про що свідчать зведення засідань парткомітетів, трудових колективів, профспілок, а також спогади сучасників тих подій.

Опозиційний рух в Україні середини 1950 – 1980 рр. отримав резонанс в усіх регіонах УРСР. І хоча традиційно епіцентром руху були північні, та західноукраїнські землі, південь України, який політично та етнічно є найскладнішим регіоном серед етноісторичних областей держави, також вніс свій вклад у дисидентський рух.

В історичній науці не існує однієї періодизації опозиційного руху, але найбільш універсальною є така:

– перший етап – зародження дисидентського руху, хронологічно охоплює період 1950 – 1960 рр.;

– другий етап – рух шістдесятників, який тривав із 1950 р. до 1972 р.;

– третій етап – гельсінський рух, 1976 – 1980 рр.;

– четвертий етап – «затишшя перед бурею» 1980 – 1987 рр. [5, с. 61].

Незважаючи на свою неоднорідність, наявність серйозних розбіжностей в думках і поглядах, баченні перспектив подальшого розвитку нації, український національний рух завжди прагнув до об'єднання, самоорганізації, мав на меті розширити свій вплив на суспільно-політичне життя того часу. Це засвідчило створення цілого ряду невідконтрольних владним структурам організацій, об'єднань, гуртків, високий рівень поширюваного «самвидаву», намагання встановити необхідні контакти з іншими опозиційними силами в Україні, інших республіках колишнього СРСР, міжнародними правозахисними організаціями.

Багато проблем, пов'язаних зі становленням України як правової держави та формуванням громадянського суспільства лежать у площині цивілізованих відносин влади та опозиції, що є притаманним багатьом розвинутим країнам Заходу. Саме тому, намагаючись вийти на новий рівень співпраці з розвинутими європейськими країнами, Україна повинна в першу чергу створити й відпрацювати необхідні демократичні форми спілкування між громадянами та владними структурами, всередині самої себе. Цьому сприятиме вивчення опозиційного руху в Україні, оскільки аналіз цього досвіду боротьби громадян за свої права дає можливість прогнозування та моделювання історичного майбутнього нашої Батьківщини.

Література:

1. Бажан О. Г. Український національний рух: основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950 - х – 1980 - ті роки) / О. Г. Бажан, Ю. З. Данилюк / НАН України, Ін - т історії України. – К. : Рідний край, 2000. – 232 с.
2. Баран В. Україна 1950 – 1960 - х рр.: еволюція тоталітарної системи / В. К. Баран. – Львів : Ін-т. українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. – 448 с.
3. Ведмідь Л. А. Історіографія опозиційного руху в Україні другої половини 50-х – середини 80-х рр. ХХ століття. – Дис. – К.: КНУ, 2005. – С. 3-4.
4. Зайцев Ю. Д. Дисиденти (Нарис історії української опозиції 1959–1991 рр.) / Ю. Д. Зайцев // Молодь України. – 1995. 21, 23, 24, 28, 30 берез.

5. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956 – 1987 рр.) / Б. Захаров. – Х. : Фоліо, 2003. – 154 с.
6. Миколаївщина: літопис історичних подій / за ред. М. М. Шитюка. Херсон : ОЛДІ-плюс, 2002. – 709 с.

Савіч К. С.

(наук. кер. – асист. Федоров І. О.)

*студентка III курсу факультету філології та історії
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка*

ПРАВОЗАХИСНИЙ РУХ В УКРАЇНІ 60-80-Х РР. ХХ СТ.

Правозахисний рух в Україні 60-80 рр. ХХ ст. розглядається як самоврядний правовий інститут, який почав існувати з метою захисту прав і умов в тоталітарній системі, захист прав і свобод людини.

Наукові дослідження проблем правозахисного руху в Україні 60-80 рр. ХХ ст. за радянських часів не досліджувалось, окремі питання розглядалися лише за межами України. Серед пострадянських досліджень з відповідними тематиками слід виокремити праці Б. Захарова, Г. Касьянова В. Овсієнка, О. Зінкевича [1; 2]. Наприкінці 60-70-х років правозахисний рух України вже стає частиною загально радянського руху. Членами цього союзу у 1969 р. стали Л. Плющ та Г. Алтуньян, які боролись за права людини в СРСР. Головною “зброєю” цієї боротьби стало підписання заяв, листів, проведення різних кампаній і саме з ними звернення до різних вітчизняних та міжнародних органів. На східній Україні у 70-х роках почав поширюватись правозахисний рух за економічні та соціальні права людини, створення вільних профспілок. 26 лютого 1976 р. створено першу незалежну профспілку, яка називалася “Асоціація вільної профспілки трудящих у Радянському Союзі” і ставила за мету захист прав трудящих, права на працю. Але вже навесні 1978 р. профспілка перестала існувати, а її активістів було заарештовано. Того ж року у Москві було створена всесоюзна організація для захисту соціальних та економічних прав – “Вільне між професійне об’єднання трудящих”, яка мала свої автономні структури у різних куточках країни, у тому числі й України, організація проіснувала до середини 1980 р.

Ще одна сторінка історії правозахисного руху в Україна пов’язана з загальносвітовими процесами, наприклад, у 1946 р. Рада ООН створила Комісію з прав людини, й саме до якої входили соціальні та економічні права. 10 грудня 1948 р. на сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята Загальна декларація прав людини та 30 статей в яку вміщувались основні права і свободи людини, дотримання яких повинна забезпечити держава. Декларація була затверджена представниками європейських країн, а також Канади і США, і в Прикінцевому акті Наради безпеки і співробітництва в Європі, підписаному ними 1 серпня 1975 р. в столиці Фінляндії Гельсінкі. Для того щоб втілити Гельсінські угоди в життя Радянський Союз почав створювати групи. 12 травня 1976 р. в Москві було створено Московську громадську групу на чолі з Ю. Орловим. 9 листопада 1976 р. під Києвом була створена українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод, група керувалась виключно гуманітарно-правовими мотивами. З утворенням цієї групи правозахисний рух України набув можливість не лише заявити про права в СРСР, а й організуватись і привернути увагу світової громадськості до порушення прав людини і громадянина. Групу очолив М. Руденко та 36 членів, серед яких були і дисиденти Л. Лук’яненко, П. Григоренко, В. Стус, В. Чорновіл та ін.. Ю. Литвин у своїй праці “Правозахисний рух на Україні, його засади та перспективи” зазначав таке: “...сучасний правозахисний рух – це боротьба за такий спосіб життя, яке мирно розвивається за власними законами, прагнучи все більшої демократії і свободи, де людина була б творцем своєї долі, а не придатком державно-партійної машинерії” [3, с.376].

Першим документом стала Декларація Української громадської групи. Це поширювалось на весь український народ і особлива увага приділялась саме виконанню і реалізації